

BOSHLANG'ICH MAKTABDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMDAN FOYDALANISH

Almardanova Marg'uba Boymurodovna

*Qashqadaryo viloyati Qamashi tumani 12-umumta'lim maktabi
boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi hamda amaliyotchi psixologi*

Anotatsiya. Boshlang'ich maktabda integratsiyalashgan ta'limdan foydalanish integratsiya ta'lim jarayonini qulaylashtirishning muhim prinsipi sifatida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: integratsiya, differentsiatsiya, boshlang'ich oraliq va yakuniy integratsiya.

KIRISH

Boshlang'ich ta'limni yuqori darajaga ko'tarish muhim ahamiyat kasb etayotir darhaqiqat kelajagimizning ta'limning poydevori bo'lgan boshlang'ich maktabda ilm olayotgan o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy jihatdan mustahkam tarbiyalanishi barkamol avlod bo'lib yetishishiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Maktab yoshidagi o'quvchilarning komil inson darajaga ko'tarishga intilish ma'naviyat sarchashmalaridan bahramand qilish milliy bahramand qilish milliy va umuminsoniy qadriyatlarimizga sodiq qilib tarbiyalash istiqlolning talabidir. Buning uchun o'qituvchining o'zi ham yetuk pedagogik mahoratga ega bo'lishi isak insonning fazilatlarini o'zida mujassam etmog'i lozim bugungi kunda ya'ni ta'lim-tarbiyaning hozirgi zamonaviy bosqichida o'qituvchining ishlash tizimi tubdan o'zgarmoqda va pedagogik texnologiyalar integratsiyalar innovatsiyalar amaliyotda keng qo'llanilmoqda aloqadorlik ta'minlangan sharoitda o'quvchilarning egallangan

bilimlari samarali rivojlanishi bilan bir qatorda ularning idrok etishi qobiliyati faolliklari qiziqishlari aqliy intellektual imkoniyatlari ortishiga erishiladi. O'quv fanlararo aloqadorlikni turli o'quv predmetlari bo'yicha o'quv dasturlari darsliklar mutanosibligini ta'minlovchi didaktik imkoniyati sifatida tushunish lozim. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki yillaridanoq yosh avlodni har tomonlama insonlar qilib tarbiyalashga alohida e'tibor qaratmoqda.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yoshlarni qo'llab-quvvatlashga doir undan ortiq moddasi yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida ta'lim to'g'risidagi qonunlarining mantiqiy davomi bo'lgan maktab ta'limini rivojlantirish davlat umumiy dasturi 2008-2012-yillarda uzluksiz mi mazmunini modernizatsiyalash va ta'lim tarbiya samaradorligini yangi sifat darajasiga ko'tarish dasturi hamda prezidentimizning ta'lim sohasiga tegishli qator farmonlar va hukumat qarorlari mavjud ular keng miqyosda hayotga tadbqiq etilib, ta'limning mazmun-mohiyati tubdan o'zgarimoqda bu esa ta'lim-tarbiya jarayoniga yangicha mazmun olib kirishni yangicha talqinlar ilg'or tajribalarni amaliyotga tadbqiq etishni talab qiladi.

Integratsiyalash tushunchasi muhim ilmiy termin bo'lib u umumlashtirish xulosalashlarda metodologik vosita bo'lib hisoblanadi chunki uning yordamida jarayon va hodisalar mazmunlari orasidagi umumiy uyg'unlik algoritmlari yaratiladi pedagogik tadqiqotlarda tadqiqot obyekti va metodologiyasiga tegishli ma'lumotlar o'rtasidagi aloqadorliklarini o'rnatish masalalarini hal etishda integratsiyalashdan foydalaniladi tadqiqot ishlarini bajarishda va turli fanlardagi ta'lim mazmunlarini umumlashtirish va to'ldirishda integratsiyalash jarayoni doimo qo'l keladi va ko'zlangan maqsadga erishishni kafolatlashga yordam beradi integratsiya o'qitishning maqsad va omillarini bir butun qilib birlashtirish integratsiya tushunchasi quyidagi ikki xil jarayoni sifatida talqin etiladi birinchidan tizim organizmning alohida tabaqalashtirilgan qismi va vazifalarning bog'liqlik holatini bildiruvchi tushuncha va shu holatga olib boruvchi jarayon ikkinchidan tabaqalashtirish jarayonlari bilan birga amalga oshirilayotgan fanlarni yaqinlashtirish jarayoni. Hozirgi kunda boshlang'ich maktab ta'limini integratsiya qilish haqida ko'p gapiryapti u tushuncha kichik maktab o'quvchisi atrofdagi olamni bir turkimligi chaqabul qiladi uning uchun tabiatshunoslik rost qila musiqa va boshqa o'quv predmetlarining nomi emas balki atrofdagi olam obyektlarning tovushlar ranglar hajmlarning turli tumaniga mavjuddir bolalarning tabiat va kundalik hayotdagi barcha narsalarning bog'liqligini ko'rishga o'rgatish kerakligini o'qituvchi sezadi va biladi.

Ta'limni integratsiyalashning asosiy maqsadi boshlang'ich maktabdayoq tabiat va jamiyat haqidagi yaxshi. tasavvur asoslarini qo'yishi va ularning rivojlanishi qonunlariga o'z munosabatlarini shakllantirishdir mana shuning uchun kichik maktab o'quvchisi predmet yoki voqelik hodisalarining bir necha tomondan ko'rish muhimdir mantiqiy va emotsional tomondan badiiy asarda va ilmiy ommabop maqolada

biologsiz ustasi rassom musiqachi nuqtai nazaridan va boshqalar asosiy fanlarni o'zlashtirish va olamdagi bor narsalarning qonuniyatlarini tushunishda predmetlari ichidagi va predmetlararo aloqalarni o'rnatish ta'limga integratsiyalashga yondashuvning metodik asosidir. Hozirgi kunda bir qator predmetlari uchun umumiy bo'lgan tushunchalar orasidagi aloqalarni o'rnatish psixologik va metodik asosiy bo'lgan integratsiyalangan darslar tizimini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish lozim shu bilan birga predmetlararo aloqalar dars tarkibi darajasida o'rgatilishi va zarur o'qitishning vositalari bilan ta'minlanishi kerak.

Zamonaviy sharoitlarda fanlarni o'qitishda ularning integratsiyasini ta'minlashga yetarli e'tibor berilmay kelmoqda. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi o'quv rejalaridagi fizika va elektrotexnika kimyo va materialshunoslik kabi fanlar ham tizimli o'zaro bog'liqlikni ta'minlanmagan, tegishli o'quv rejalarida ushbu fanlarni o'qitishning vaqt bo'yicha muvofiqlashtirilishi yoki fanlar mazmunini qisman uyg'unlashtirishga oid tadbirlar bilan cheklanmoqda, uni tubdan hal qilish uchun esa talabalar egallaydigan bilimlari yuqori sifat darajasini ta'minlovchi o'quv fanlari integratsiyasining zaruriy shart-sharoitlari shakl mazmun va vositalarini ishlab chiqish talab etilmoqda zamonaviy didaktika o'quv fanlarini integratsiyalashga bir qancha yondashuvlarni taklif qiladi. Biroq hali bu jarayonning 10 e'tirof etilgan mazmuni shakl va vositalari yaratilgan emas ko'pchilik pedagog olimlar ta'limdagi integratsion jarayonlarni o'rganish dav fundamental fanlarni integratsiyalashdagi tasavvurlardan kelib chiqqan holda ish ko'radilar bu holat integratsiyaning dastlab fundamental tarmoqlarda amalga oshib keyinchalik pedagogika sohasiga tarqalganligi bilan izohlanadi ta'kidlash joizki o'quv fanlari ilmiy fanlardan farq qiladi. Faqat bu farq ular mazmunida emas balki bilimlarning berilish shakli hajmi va bayon qilinishi chuqurligida o'z aktini topadi o'quv fanini o'rganishdan maqsad fandagi o'quvchini fandagi obyektiv yangilik bilan tanishtirish emas balki unda subyektiv yangilikka ega bo'lgan bilimlarni shakllantirishdan iborat.

Ta'limni integratsiyalashtirishdan ko'zlangan asosiy maqsad boshlang'ich maktabdayoq tabiat va jamiyat haqidagi tasavvurni yaxshi shakllantirish va ularning rivojlanishi qonunlariga o'z munosabatini bildirishga yo'naltirishdan iboratdir. Shuning uchun ham kichik maktab o'quvchisi predmet yoki voqeahodisalarni bir necha tomondan ko'rishi muhimdir. Asosiy fanlarni o'zlashtirish va olamdagi bor narsalar qonuniyatlarini tushunishda predmetlar ichidagi va predmetlararo aloqalarini o'rgatish ta'limni integratsiyalashga yondashuvning metodik asosidir. Bunga turli darslar tushunchalariga ko'p marta qaytish, ularni chuqurlashtirish va boyitish, shu yoshga tushunarli bo'lgan muhim belgilarni aniqlash orqali erishish mumkin. Shunday qilib, yaxshi shakllangan, tuzish va o'tkazish tartibiga ega bo'lgan, tarkibiga shu o'quv predmetiga tegishli bo'lgan tushunchalar guruhi kiritilgan har qanday dars integratsiyaga asos qilib olinishi mumkin.

Biroq, integratsiyalangan darsga boshqa fanlar, boshqa o'quv predmetlari bilan bog'liq tushunchalar tahlil qilinishining natijalari kiritiladi. Masalan, "qish", "sovuq", "bo'ron", kabi tushunchalar o'qish, rus tili, tabiatshunoslik, musiqa, tasviriy san'at darslarida ko'rib chiqiladi. Tushunchalarning tahlil qilinishi boshqa o'quv darslarida o'zlashtirilgan bilimlarga murojaat qilinadigan darslar integratsiyalangan hisoblanadi. Dars ijodiy, erkin bo'lishi bilan birga, yaxlit, mantiqan ketma-ket, o'ziga xos o'tish metodologiyasiga ega bo'ladi. Umumiy ta'limning poydevorini qo'yadigan boshlang'ich maktabdagi ko'p tushunchalar tabiatshunoslik, rus tili, musiqa, tasviriy san'at va boshqalar uchun umumiydir. Hozirgi kunda bir qator o'quv predmetlari uchun umumiy bo'lgan tushunchalar orasidagi aloqalarni o'rnatish psixologik va metodik asos bo'lgan integratsiyalangan darslar tizimini ishlab chiqish va sinovdan o'lkazish lozim. Shu bilan birga predmetlararo aloqalar dars tarkibi darajasida o'rgatilishi va zarur o'qitish vositalari bilan ta'minlanishi kerak.

Integratsiyalashgan darslar – interaktiv ta'lim tizimi bo'lib, integrativ bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish asosida ko'rgazmali mahoratni vujudga keltirish sirlarini o'rganadi. Ko'rgazmali ta'lim tizimi turli xildagi turlar, shakllar, usullar, obyektlar asosida qurilgan.

Integratsion kursning maqsad va vazifalari maktab tabiiy-ilmiy ta'lim tizimida tavsiflanadi. Bilimning integratsiyalashgan (ko'rgazmali) tarmog'ida integratsiyalashning usul va vositalari: ta'lim rejasidagi o'qitish joyida vaqtning hajmiga qarab, shu kursni to'la o'zlashtirish vaqti o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi ko'p maqsadli va rang-barangliligi bilan tavsiflanadi. Har bir o'quv predmetini o'qiyotgan paytda o'quvchilarga to'g'ri keladigan psixik qo'zg'alish hosil qilishi, bu materialni o'zlashtirilishiga katta yordam beradi, uni tez yodda saqlashga, emotsional anglashga, fikrlash qobiliyatining o'sishi, nutq va tasavvurning rivojlanishiga olib keladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida fikrlash qobiliyatining har xil turlarini shakllantirish integratsiyaning negizi hisoblanadi.

Asosiy fanlarni o'zlashtirish va olamdagi bor narsalar qonuniyatlarini tushunishda predmetlar ichidag va predmetlararo aloqalarini o'rnatish ta'limni integratsiyalashga yondashuvning metodik asosidir. Bunda turli darslar tushunchalariga ko'p marta qaytish, ularni chuqurlashtirish va boyitish, shu yoshga tushunarli bo'lgan muhim belgilarni aniqlash orqali erishish mumkin. Shunday qilib, tarkibiga shu o'quv predmetiga tegishli bo'lgan tushunchalar guruhi kiritilgan har qanday dars integratsiyaga asos qilib olinishi mumkin.

Bugungi kunda fan rivoji va ishlab chiqarishdagi ulkan o'zgarishlar tufayli kelib chiqayotgan talablar maktab ta'limi oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda. Buni muhtaram prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning ta'lim to'g'risida qabul qilayotgan qaror va farmonlarida ham ko'rib turibmiz. 2017-yil 7-fevralda qabul qilingan

Harakatlar strategiyasining 4-yo'nalishida ham ta'lim tizimi to'g'risida fikr yuritilgan. vazifasini o'qituvchining o'zi amalga oshiradi. U bolalarning arifmetikaga, yozishga, tabiat va ko'pgina boshlang'ich tushunchalarga o'rgatadi. O'z kuch va imkoniyatlari darajasida bu ishni amalga oshiradi. Boshlang'ich ta'limda integratsiyani bir-biriga nisbatan yaqin fanlarni birlashtirish asosida ko'rish maqsadga muvofiq. Ta'limning keyingi pog'onalarida u asosiy fanlarning chegaralarini birlashtirishga harakat qiladi. Boshlang'ich ta'lim-tarbiyani integratsiyalashtirishda ijobiy va salbiy omillar mavjudligini hisobga olish kerak. Bu omillar integratsiyaning usullarini belgilab beradi. Maktablarda o'rgatiladigan fanlarning tarqoqligi maktab bitiruvchisida bir ko'rinishli (fragmentar) dunyoqarashni keltirib chiqaradi. Maktab umumta'lim fanlarining tarqoq holda o'rgatilishi, ularni bir-biriga uzviy bog'liqlikda o'rgatilmashligi o'quvchilar bilimni to'la bo'lishi va butun borliqni bir butun holda anglashlariga to'sqinlik qilib, o'quvchilarda qiyinchilik uyg'otadi. Olimlarimizning fikricha, integratsiya didaktik prinsiplar qatoriga kiradi va ular orasida yetakchi o'rin egallaydi. Bunday tushuncha ta'lim tizimida integratsiya masalasini, fanlararo uzviylik va bog'liqlik masalasini yana bir bor ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Ta'lim sistemasiga integratsiyani kiritish maktab va jamoatchilik o'rtasida turgan ta'lim va tarbiyaga oid vazifalarni hal etishda asosiy vositalardan biridir. Integratsiyalashtirilgan darslar bolalar dunyoqarashida bir butunlikni, voqealar uzviyligini tushunishini tabiatan anglab yetishga o'rgatadi.

Boshlang'ich ta'limda integratsiyani amalga oshiruvchi bo'g'in vazifasini o'qituvchining o'zi amalga oshiradi. U bolalarning arifmetikaga, yozishga, tabiat va ko'pgina boshlang'ich tushunchalarga o'rgatadi. O'z kuch va imkoniyatlari darajasida bu ishni amalga oshiradi. Boshlang'ich ta'limda integratsiyani bir-biriga nisbatan yaqin fanlarni birlashtirish asosida ko'rish maqsadga muvofiq. Ta'limning keyingi pog'onalarida u asosiy fanlarning chegaralarini birlashtirishga harakat qiladi. Boshlang'ich ta'lim-tarbiyani integratsiyalashtirishda ijobiy va salbiy omillar mavjudligini hisobga olish kerak.

Ta'limni integratsiyalashtirishning asosiy maqsadi boshlang'ich maktabdayoq tabiat va jamiyat haqidagi yaxshi tasavvur asoslarini qo'yishi va ularning rivojlanishi qonunlariga o'z munosabatlarini shakllantirishdir. Mana shuning uchun kichik maktab o'quvchisi predmet yoki voqelik hodisalarining bir necha tomondan ko'rish muhimdir: mantiqiy va ematsional tomondan, badiiy asarda va ilmiy ommabop maqolada, biolog, so'z ustasi, rassom, musiqachi nuqtai nazaridan va boshqalar.

Asosiy fanlarni o'zlashtirish va olamdagi bor narsalarning qonuniyatlarini tushinishda predmetlar ichidagi va predmetlararo aloqalarni o'rnatish ta'limga integratsiyalashtirishga yondashuvning metodik asosidir. Bunga turli darslarga tushunchalarga ko'p marotaba qaytishi, ularni chuqurlashtirish va boyitish, shu yoshga tushunarli bo'lgan muhim belgilarni aniqlash orqali erishish mumkin. Shunday

qilib,yaxshi shakllangan tuzilish va o'tkazish tartibiga ega bo'lgan,tarkibiga shu o'quv predmetiga tegishli bo'lgan tushunchalar guruhi kiritilgan har qanday dars integratsiyasiga asos qilib olinishi mumkin.Lekin integratsiyalashgan darsga boshqa fanlar,boshqa o'quv predmetlari bilan bog'liq tushunchalar tahlil qilishning natijalari kiritiladi. Masalan, "qish", "sovuq", "bo'ron" kabi tushunchalar o'qish, rus tili, tabiatshunoslik, musiqa, tasviriy san'at darslarida ko'rib chiqiladi. Tushunchalarning tahlil qilish boshqa o'quv darslarida o'zlashtirilgan bilimlarga murojaat qilinadigan darslar integratsiyalashgan hisoblanadi. Dars ijodiy, erkin bo'lishi bilan birga,yaxlit,mantiqan ketma-ket, o'ziga xos o'tishi metodikasiga ega bo'ladi.

XULOSA.

Ta'limni integratsiyalash fikri xalq ta'limida tabaqalashtirish va individuallashtirish bilan birga muhokama qilina boshladi agar boshlang'ich ta'limni tabaqalashtirish asosida kitob darslik va boshqa adabiyotlar bilan mustaqil ishlashga tayyorgarlik darajasi hamda kichik maktab yoshida o'quvchilar qiziqishlarini faollashtirish yotsa integratsiyaning asosida esa turli fanlarni o'rganish obyektlari bo'lgan ba'zi umumiy tushunchalarni chuqurlashtirish aniqlashtirish va kengaytirish kabi vazifalari yotadi hozirgi kunda bir qator o'quv predmetlari uchun umumiy bo'lgan tushunchalar orasidagi aloqalarni o'rnatish psixologik va metodik asosga ega bo'lgan integratsiyalangan darslar tizimini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazishni taqozo qiladi shu bilan birga predmetlararo aloqalar dars tarkibi darajasida o'rgatilishi va zarur o'qitish vositalari bilan ta'minlanishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" 2017.02.07.
2. R.Mavlyanova, N.Raxmankulova. "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi, Toshkent "Voriz nashriyot", 2013.
3. R.A.Mavlonova, N.H.Rahmonqulova. "Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi", Toshkent "Ilm ziyo", 2009.
4. T.G'afforova, E.Shodmonov, G.Eshurdiyeva. 1-sinf "O'qish kitobi", "Sharq" Nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, Toshkent-2018.
5. T.G'afforova, E.Shodmonov, X.G'ulomova. 1-sinf "Ona tili", "Sharq" Nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, Toshkent-2018.
6. Ziyonet.uz